

М. Ф. ХРЕЩИК (Київ)

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ, ПРИСВЯЧЕНА 180-РІЧЧЮ
ЗАСНУВАННЯ ПІВДЕННОГО ТОВАРИСТВА
В УКРАЇНІ**

26 березня 2001 р. вчені Інституту історії України НАН України, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, представники інших наукових установ, вищих навчальних закладів України і Росії зібралися на сьомі “Декабристські читання”, присвячені 180-річчю заснування Південного таємного товариства декабристів в Україні.

Серед виступаючих були відомі дослідники-декабристознавці, аспіранти, здобувачі кафедр, наукових установ, студенти вузів України.

Науково-теоретична конференція почала свою роботу в Державній історичній бібліотеці України.

З привітальним словом до учасників конференції на початку її відкриття звернувся д. і. н., проф., академік НАН України В.А. Смолій, який зазначив, що 180-річчя утворення Південного товариства декабристів — це перша дворянська революція проти російського самодержавства, яке істотно гальмувало історичний розвиток суспільства. В.А. Смолій підкреслив, що дослідженням теми декабристського руху займалися вчені царської доби, котрі не завжди могли працювати над документами слідчих справ на учасників повстання декабристів на Сенатській площі в Петербурзі 14 грудня 1825 р., яким керували К.Ф. Рилєєв й Є.П. Оболенський з Північного товариства, а також на учасників повстання Чернігівського полку 29 грудня — 3 січня 1826 р.

Дехто з істориків-дослідників першої половини XIX ст. суб’єктивно характеризували об’єктивні причини дворянської революції першої чверті XIX ст., прислужуючи царському престолу.

Лише після 1920 р. стали друкуватися слідчі справи на керівників і учасників повстання Північного та Південного таємних товариств Центрархівом у Москві з коментарями дослідників. Слідчі справи на учасників повстання Чернігівського піхотного полку, особливо Товариства об’єднаних слов’ян, а саме солдатського складу, зберігалися в архіві Могильова, де знаходився штаб Першої російської армії. Тому не завжди декабристознавці колишнього Інституту історії СРСР М.В. Нечкіна та інші об’єктивно могли проаналізувати і оцінити діяльність Кам’янської, Тульчинської і Васильківської управ Південного товариства, їх керівників. Це стосується суперечностей між управами, взаємовідносин останніх, характеристики персоналій їх керівників, генезису ідейно-політичного формування їх поглядів, підготовки до повстання. Маємо неоднозначні оцінки поразки повстань, їх наслідків.

Міжнародна науково-теоретична конференція, присвячена 180-річчю заснування Південного товариства, 140-річчю ліквідації кріпосного права, 100-річчю з дня народження видатного декабристознавця, родоначальника дослідників цієї проблеми Милиці Василівни Нечкіної, стане новим кроком вперед у дослідженні історії руху “апостолів правди”, відзначив В.А. Смолій. Голова Оргкомітету висловив свою впевненість у тому, що учасники конференції з нових позицій, на базі нових підходів і методик, без ідеологічних догм проаналізують основні проблеми декабристського руху в Україні, який діалектично пов’язаний з рухом Північного товариств-

ва, переосмисляють всю спадщину декабристів Південного товариства. Нагальним є взяття на облік, утворення єдиного реєстру документів, які знаходяться в архівах України.

Потім пленарне засідання згідно з програмою конференції розпочав доповіддю «Археографічне забезпечення проблеми “Декабристи і селянська реформа 1861 р.”» д. і. н., проф. кафедри історії Росії Київського національного університету ім. Т. Шевченка, член Оргкомітету по проведенню конференції Г.Д. Казьмирчук. Доповідач наголосив на тому, що і сьогодні заслуговують на увагу праці О.О. Корнилова, В.І. Семевського в дожовтневу добу та М.В. Нечкіної і М.М. Дружиніна в радянські часи, де ґрунтовно проаналізовано “Руську Правду” П.І. Пестеля і “Конституцію” М.М. Муравйова, також частково охарактеризовано діяльність декабристів, звільнених після покарання, у часи підготовки і практичного проведення селянської реформи 1861 р.

На сьогоднішній день джерелознавчою основою історіографічного осмислення проблеми “Декабристи і селянська реформа 1861 р.” є деякі фрагменти залишених записок декабристів С.П. Трубецького, А.Є. Розена, П.М. Свистунова і М.В. Басаргіна.

Є також матеріали опонентів радикального проведення селянської реформи з наділенням селян землею, зокрема П.Д. Стремоухова, який залишив свої спогади про нижньгородського губернатора А.М. Муравйова.

Із змістовною доповіддю “А.П. Єлагіна і Г.С.Батеньков (до питання взаємовідносин)” виступила Л. Сахарова, науковий співробітник Державного історичного музею Москви. Вона відзначила діяльність А.П. Єлагіної, яка приймала в своєму салоні видатних поетів, письменників, музикантів: Пушкіна, Лермонтова, Гоголя, Даля, Жуковського. Після революційного повстання 14 грудня 1825 р. на Сенатській площі Г.С. Батенькова було відправлено до Сибіру на каторгу, де його всіляко підтримувала А.П. Єлагіна. До неї він повернувся після амністії 1856 р. Ці відносини, відзначила доповідачка, стали яскравим взірцем християнської моралі і глибокого кохання.

Змістовною на конференції була доповідь і М.Ф. Хрещика, здобувача Інституту історії України НАНУ “Утворення і розвиток Південного таємного товариства”, в якій він проаналізував об’єктивні причини і наслідки його утворення в Україні. Декабристи, перебуваючи в закордонних походах 1813—1815 рр., своїми очима бачили наслідки Великої Французької революції кінця XVIII ст., знайомилися з революційною ситуацією в європейських країнах, особливо з подіями 1820—1821 рр. в Неаполі та П’ємонті, в Іспанії, Португалії, Греції 1821—1823 рр., з рухом карбонаріїв у Швейцарії, Англії, Бельгії й Голландії. Досвід і практику останнього ми знаходимо в діяльності “Товариства з’єднаних слов’ян” з їх “Правилами” і “Клятвою”.

Було також проаналізовано довгий шлях розвитку масонства як першооснови діяльності декабристів. Саме суперечності консерваторів привели до ліквідації в лютому 1821 р. “Союзу благоденства” і заснування в березні 1821 р. “Південного таємного товариства”, яке ставило за мету введення республіканської форми правління в Росії на основі виробленого програмного документа товариства “Руської правди”.

Після пленарних основних доповідей розпочала роботу секція № 1 (історії) в читальному залі науковців Державної історичної бібліотеки України (керівник — д. і. н., проф., член-кор. НАНУ О.П. Реєнт).

З доповіддю “Польська політична конспірація першої половини 1820-х рр. на Волині і декабристи” виступив д. і. н., проф. Кам’янець-По-

дільського педагогічного університету Л. Баженов, який зупинився на аналізі дослідження масонських лож у Королівстві Польському, на Київщині, Волині і Поділлі.

“Оцінка політичних поглядів П.І. Пестеля з боку поміркованого крила Південного товариства” — таке повідомлення зробила студентка історичного факультету Київського національного університету М. Казьмирчук.

“Українська тема у творчості й естетичних теоріях декабристів” прозвучала у виступі д. ф. н., проф. Київського національного університету З. Кирилюк, яка зробила аналіз творчості К.Ф. Рилеєва, Ф.М. Глінки, О.В. Сомова.

В. Лагодзінський у цікавому повідомленні “Ідеї декабристів і університетське життя 30-х рр. XIX ст.” проаналізував, зокрема, вплив віршів К.Ф. Рилеєва “Временщик” і О.С. Пушкіна “Вільність” на формування прогресивних настроїв у суспільстві.

Всі присутні на конференції уважно слухали виступ к. ф. н. Г. Ігнатенко “К.Ф. Рилеєв і Україна”. Вона торкнулася маловідомих матеріалів життя і діяльності Рилеєва як керівника Північного товариства і видатного поета.

Емоційним був виступ перед учасниками конференції С. Газарянц, зав. відділом масової роботи ДІБУ, на тему «Декабристська література про “сповборників святої волі” у фондах Державної історичної бібліотеки України». Вона ознайомила присутніх з виставкою праць відомих декабристознавців, особливо праць М.В. Нечкіної, з нагоди 100-річчя з дня її народження.

А. Мелешко виголосила повідомлення “Балканська проблема в політичних планах декабристів”, де аналізувався твір П.І. Пестеля “Царство Грецьке”.

Науковий співробітник Київського музею О.С. Пушкіна С. Мамаєв ознайомив присутніх з “Декабристською збіркою” у його фондах.

Аналізувалась і “Руська Правда” П.І. Пестеля у виступі д. ю. н., проф. Запорізького держуніверситету Н. Прозорової — “Поняття права у творчій спадщині П.І. Пестеля”.

На пленарному засіданні секції історії зробив повідомлення М. Шутий — директор СШ с. Вороньки Полтавської обл. — “Декабристи і с. Вороньки”. Це розповідь про важкий шлях утворення музею декабристів у колишній садибі Волконських, про життя і діяльність Волконських і Поджіо, які тут поховані.

27 березня 2001 р. науково-теоретична конференція продовжила свою роботу. Роботу секції № 2 (історіографії) відкрив її керівник д. і. н., проф. кафедри історії Росії Київського національного університету Г. Казьмирчук.

На пленарному засіданні роботи секції з повідомленням виступили вчені, аспіранти, студенти вузів України.

О. Вербовий, аспірант Київського університету, виголосив змістовну розвідку “Діяльність Південного товариства в дослідженнях В.М. Базилевича”.

“Оцінка поглядів декабристів на селянське повстання в Історичному товаристві Нестора-літописця” — тема виступу аспіранта Київського національного університету Л. Зубицького.

З цікавою темою перед учасниками конференції виступив студент історичного факультету Київського національного університету В. Довгопол — “О.Ю. Гермайзе про рух декабристів в Україні”. Він відзначив, що ця тема чекає на свого дослідника.

Проблему “Пушкін і декабристи” розглянула Н. Жаркевич, к. ф. н., доцент Ніжинського педагогічного університету.

Темі “Діяльність історико-етнографічного гуртка в імператорському університеті (20—30 рр.): історіографічний огляд” присвятив свій виступ студент історичного факультету Київського національного університету Ю. Латиш, який проаналізував подвижницьку діяльність професора цього університету М.В. Довнара-Запольського.

Змістовними були матеріали аспірантки Київського національного університету О. Ляпіної — “Історія декабристського руху в працях учених Київського університету (20—30 рр.): історіографічний огляд”; к. і. н., доцента цього ж університету О. Мельничука — “Рух декабристів і деякі проблеми історії України першої половини ХІХ ст. в історіографічній спадщині Д.І. Дорошенка”; здобувача історичного факультету цього ж університету А. Сілкіна — “Взаємовідносини Товариства об’єднаних слов’ян та Південного товариства декабристів у дзеркалі офіційної історіографії”; к. і. н. доцента Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту ім. Г.С. Сковороди Т. Соловйової — “Декабристи про торгівлю та дороги Правобережної України”.

Наприкінці Міжнародної науково-теоретичної конференції “Сьомі декабристські читання” керівники секцій історії та історіографії підбили підсумки дводенної роботи, щиро подякували всім за участь і повідомили про те, що матеріали цього наукового зібрання будуть надруковані окремим збірником.

Г.Б. Вишинський, керівник Представництва Російського центру міжнародного наукового і культурного співробітництва при уряді Російської Федерації в Україні, радник посольства Російської Федерації, висловив щиру подяку Оргкомітетові за проведення конференції, всім учасникам наукового зібрання.

За слушні ідеї в організації і проведенні цієї конференції подякували також д. і. н., проф. Г.Я. Сергієнку, академіку Міжнародної Слов’янської академії наук.

Всі присутні вшанували пам’ять засновника і керівника школи декабристознавства М.В. Нечкіної з нагоди 100-річчя від дня її народження і відомого декабристознавця, д. і. н. М.М. Лисенка, з дня смерті якого минуло п’ять років.